

POVĚRA A KYBERANTROPOLOGIE

Klára Nádaská

*Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně
343577@mail.muni.cz*

Superstition and Cyberanthropology

Abstract—The presented contribution is based on research materials of a defended master's thesis. It deals with the issue of defining the term "superstition" and subsequently presents its own research, which is focused on the superstition that warns against buying a stroller before the birth of a child. The research uses discussion forums from five countries – the Czech Republic, Slovakia, Poland, Austria and Germany. The theoretical foundation for the research methodology consists of cyberanthropology, a scientific discipline which investigates cyberculture. The method applied in the analysis of the contents of the discussion forum entries is a formal analysis of the text.

Keywords—*cyberspace; cyberculture; cyberanthropology; conception; pregnancy; superstition; baby carriage*

ČLÁNEK svým obsahem navazuje na úspěšně obhájenou magisterskou diplomovou práci,¹ ve které se autorka věnovala problematice užití pojmu pověra v pěti zemích střední Evropy, přičemž si zvolila popsat a kategorizovat pověry související s početím, těhotenstvím, porodem a šestinedělím. Výzkumným polem se stala diskusní fóra internetového média, do kterých aktéři přispívali svými komentáři na zvolený druh pověr. Na výzkumné pole bylo nahlíženo z hlediska kyberantropologie a hlavní metodou se stala formální analýza textu daných příspěvků.

Myšlenka komparace zvolených pověr ve středoevropském areálu, vyjma Maďarska, se nezrodila náhodou. Inspiračním zdrojem jí byly publikace popisující a komparující pověry, které se týkaly plodnosti a porodu publikované na konci 19. století. Na tomto místě je nutno dodat, že autoři Brigitte Jordan, Robbie-Davis Floyd a Jacques Gélis nepodrobili samotný pojem pověra důkladné analýze, ani v publikacích přes-

ně nevymezili její definici a rozdělení. Bohužel ani po bezmála dvaceti letech žádná všeobecně uznávaná definice tohoto pojmu neexistuje, ale o jeho rozdělení či kategorizování se vedou debaty v odborných kruzích.

Myšlenka komparace zvolených pověr ve středoevropském areálu, vyjma Maďarska, se nezrodila náhodou. Inspiračním zdrojem jí byly publikace popisující a komparující pověry, které se týkaly plodnosti a porodu publikované na konci 19. století.² Na tomto místě je nutno dodat, že autoři Brigitte Jordan, Robbie-Davis Floyd a Jacques Gélis nepodrobili samotný pojem pověra důkladné analýze, ani v publikacích přesně nevymezili její definici a rozdělení. Bohužel ani po bezmála dvaceti letech žádná všeobecně uznávaná definice tohoto pojmu neexistuje, ale o jeho rozdělení či kategorizování se vedou debaty v odborných kruzích.

ÚVOD

POJEM POVĚRA

Před samotným bádáním v terénu nebo v internetovém médiu je důležité ujasnit si pojmosloví. V případě tohoto článku se jedná o problematiku pojmu pověra ve čtyřech různých jazycích, a to v češtině, slovenštině, polštině a němčině. Ačkoliv se může zdát, že je pojem pověra obsahově ustálený, přesně definovaný a badatelé zabývající se slovesností jsou v jeho chápání a interpretaci za jedno, není tomu tak úplně. Vzhledem k jazykovým možnostem a nastíněním etymologického vývoje daného pojmu, který je důležité znát a pochopit, a to zejména z pohledu následujících etnologických definic snažících se popsat pověru, jsou užity etymologické slovníky.

Německý překlad pro pověru je *Aberglaube*.

1 Nádaská, Klára. 2013. *Zmapování a komparace pověr souvisejících s početím, těhotenstvím a šestinedělím ve vybraných diskusních fórech*. Případová studie materiálu z pěti zemí. Master's Thesis, Brno: Masarykova univerzita.

2 Jordan Brigitte, and Davis Floyd, Robbie. 1993. *Birth in Four Cultures: a Crosscultural Investigation of Childbirth in Yucatan, Holland, Sweden, and the United States*. Illinois: Waveland Press. Davis-Floyd, and Robbie-Sargent F. Carolyn. 1997. *Childbirth and Authoritative Knowledge*. Berkeley: Uni. Of California Press. Gélis, Jacques. 1996. *History of Childbirth. Fertility, Pregnancy and Birth in Early Modern Europe*. United Kingdom: Polity Press.

Tento pojem vznikl z maskulinního latinského *superstitio*, kde imituje rozložení slova na *super* a *stitio*. Staroněmecký lexém *Aber* pochází z 15. století a používal se pro označení něčeho „špatného“ a „falešného“. V průběhu 16. století se tento pojem rozšířil ve významu falešné víry, která nesouvisí s dobovým náboženstvím, jako bylo věštění, orákulum nebo magické obřady. (Grimm 2013) Německý lexém *pověra* následuje etymologický vývoj české *pověry*, která vznikla po vzoru *bei – po* a *Glaube – wěra*. Lexém *wěra* má v etymologii dvojí význam. První se interpretuje jako pravda, opravdovost nebo spolehlivost, a druhý se vykládá jako pevné přesvědčení, které je v souvislosti s náboženským vyznáním zastoupeno termínem *fides*. Scestná víra je tedy *pověra*. (Machek 2010, 690)

Z etymologie pojmů *Aberglaube* a *pověra* je tedy zřejmé, že se ustanovily na základě rozporu s dobovým náboženským přesvědčením katolické církve. Následující etymologické výklady *pověry* v polštině a slovenštině situaci trochu zkomplikují.

V polském jazyce existují dva synonymně užívané výrazy zastupující zkoumaný fenomén. Prvním z nich je *zabobon*, který má svůj etymologický původ v maďarském lexému *babona*, (MnL 2013), (stejně pojmenování pro *pověru* má také slovenština). Během vývoje tohoto lexému se v polském jazyce přidal afix *za + bobon = zababon*. Toto podstatné jméno je stejně jako ve slovenštině spojováno se strašidly. (SE 2013) Druhým polským výrazem pro *pověru* je *przesąd*. Tento pojem má tři významy. *Przesąd* je buď synonymem českého slova *předsudek*, nebo výrazem, „v průběhu času nahrazujícím lexém *zabobon*.“ (Bańkowski 2000, 901–902) Třetí, zastaralý význam, označuje starý právní termín používaný v Polsku.

Etymologie slovenské *povery* je logicky vývojově podobná s tou českou. Avšak na Slovensku se synonymně s *poverou* používá také výraz *babona* nebo *bobona*. *Babony* patří do skupiny lexémů souvisejících se strašidelnými bytostmi. (Smatana 2013)

Na předchozí jazykový rozbor navážou etnologické definice pojmu *pověra*. Univerzální česká etnologická definice je citována z *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. *Pověrou* Lýdia Petráňová rozumí:

„skutečností nepodloženou představu o souvztáznosti a vzájemné působnosti určitých jevů, udržovanou a šířenou tradicí. [...] *Pověry* se vzta-

hují k předmětům, k číslům, k profesím, k údajným znamením osudu, k barvám, k představám o správném a nesprávném čase, ke způsobům lidského jednání a podobně“ (Petráňová 2007, 791).

Petráňová zastává názor, že *pověry* nevytvářejí ucelený systém světónázorové orientace a nejedná se ani o prolínání s náboženstvím nebo magií. Když se tato definice porovná s předchozím etymologickým rozborem, obsahově ji nelze přiřadit ani k myšlence „pokroucené“ křesťanské víry, ani k víře v nadpřirozené bytosti. Dalo by se tedy konstatovat, že vzniká další samostatná kategorie, ve které dominuje myšlenka o souvztáznosti a vzájemném působení určitých jevů. Následně se v této definici objevují výpovědi o správném a nesprávném čase, které slovenská badatelka Chorváthová řadí do kategorie *pověrečných výroků*.

Ve slovenském prostředí je třeba od sebe odlišit dva pojmy, a to *pověrový výrok* a *pověru*. Lubica Chorváthová v *Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska* definuje *pověrový výrok* takto: „ustálený výrok (*parémia*) odrážajúci prvky primitívnych predstav, viery a náboženstva. [...] *Len časť z nich súvisí s poverou*“ (Chorváthová 1995, 68). *Pověrové výroky* se tematicky vážou na předkřesťanské představy, křesťanskou kosmologii, představy o démonických bytostech a víru ve šťastné a nešťastné dny. Zatímco *pověra* je definovaná následovně:

„*povery (bobony, bobonenie) – tradíciou fixované nepresné označenie pre súhrn predkresťanských predstav a úkonov prežívajúcich v ľudovom náboženstve na základe viery. [...] z ved. hľadiska sú p. náb. formami vedomia a konania a taktiež všetky náb. predstavy a úkony majú vlastnosti p. P. je teda nielen ľud. – zariekanie, zaklínanie, ale aj. kresť. modlitba, slúženie bohoslužieb akéhokoľvek náboženstva, využívanie prístupov – mágie, viera v nadprirodzené sily a bytosti, ako aj používanje najrozličnejších iracionálnych praktík pri práci, liečení ap.*“ (Chorváthová 1995, 68–69).

Dále badatelka Chorváthová zmiňuje, stejně jako badatelka Petráňová, že *pověry* nepředstavují ucelený systém názorů, představ a úkonů, a jedná se také o víru v nadpřirozené bytosti a v účinnost iracionálních prostředků.

Polská definice *pověry* použitá pro tento článek pochází z pera Krzysztofa Kwaśniewskiego a rozkládá se bezmála na dvou stranách. *Pověra* je:

„termín označující nestrukturované koncepce, ohodnocení, pohledy a směrnice náležící do kategorie víry (často lidové), které na svém začátku nebo konci nejsou plně objektivizované, ale ve víře dané praktikující skupiny, (častěji ve vnitřním hodnocení a přesvědčení dané skupiny) jsou zaměřeny na získání objektivizovaných výsledků“ (Kwaśniewski 1987, 298–299).

Kwaśniewski v definici zdůrazňuje úlohu vnitřního přesvědčení dané skupiny. Stejně jako badatelky Chorváthová a Petráňová zastává názor, že pověry nevytvářejí konzistentní světonázorový, náboženský či magický systém. V polské definici je také kladen důraz na různé vývojové stupně společenstev, ve kterých se interpretace a chápání pověry liší.

„Praktikování pověr zmírňuje strach před silami, které se nedají ovládnout a nedá se jim porozumět na dané úrovni vývoje, [...] čím vyšší je úroveň vývoje, tím menší je rozsah pověřčného smýšlení“ . Kwaśniewski dále popisuje různé vývojové stupně skupin věřících na pověry (Kwaśniewski 1987, 299).

Německé definice jsou totožné s těmi ruskými. z toho důvodu je zde za oba státy uvedena definice z *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*:

„Pojem pověra znamená falešnou víru. Jak říká Luther, jedná se o špatnou víru, oproti tomu je správná víra. Správnou vírou rozumí náboženské učení, které pověřčiví lidé uznávají. Protože se v křesťanské církvi objevují různé výklady víry, je vymezení víry a pověry velmi kolísavé a je závislé na východiscích pozorovatele“ (Hoffmann-Krayer, Bächtold-Stäubli 1927, 64).

Definice je zkrácena následovně: „Pověra je víra v působení a vnímání nadpřirozených sil, které nevycházejí z křesťanského učení“ (Hoffmann-Krayer, Bächtold-Stäubli 1927, 66).

Snahu o kategorizování a definování praktik, které čeština souhrnně označuje jako pověry, projevil Milan Kováč v publikaci *Zlatý baran*. Diskusi o pojmosloví pověry vyvolala poslední kapitola této knihy, *Badanie o Poverách na Rázcestí*, ve které se zamýšlí nad nedostatečnou terminologií a dvojsmyslně užívaných termíny. Pověry Kováč rozčleňuje do čtyř kategorií: na lidovou víru, lidovou religiozitu, súveriu a pověru. V rámci vlastního výzkumu se tento článek blíže zaměřil na definici novotvaru *súveria* a na pověru, a to z toho důvodu, že následná

ukázka výzkumu pověr na diskusních fórech se svým obsahem blíží spíše k súverii a pověrám. z lidové religiozity nebo lidové víry nebyly ve fórech zaznamenány žádné příspěvky. Teď již k samotné definici:

Snahu o kategorizování a definování praktik, které čeština souhrnně označuje jako pověry, projevil Milan Kováč v publikaci *Zlatý baran*. Diskusi o pojmosloví pověry vyvolala poslední kapitola této knihy, *Badanie o Poverách na Rázcestí*, ve které se zamýšlí nad nedostatečnou terminologií a dvojsmyslně užívaných termíny. Pověry Kováč rozčleňuje do čtyř kategorií: na lidovou víru, lidovou religiozitu, súveriu a pověru. V rámci vlastního výzkumu se tento článek blíže zaměřil na definici novotvaru *súveria* a na pověru, a to z toho důvodu, že následná ukázka výzkumu pověr na diskusních fórech se svým obsahem blíží spíše k súverii a pověrám. z lidové religiozity nebo lidové víry nebyly ve fórech zaznamenány žádné příspěvky. Teď již k samotné definici:

„*súveria* sú autonómne a s asistujúcim náboženstvom, ale náboženstvami nesúvisiace viery alebo fragmenty vier. [...] Vyznačujú se vzájemnou nehomogénnosťou, vysokou lokálnou variabilitou a silnou konzervatívnosťou. V rámci súverie študujeme tieto samostatné kategórie: povery, vieru v nadprirodzené bytosti, vieru v nadprirodzené javy, vieru v osoby s nadprirodzenými schopnosťami a vieru v mágiu“ (Kováč 2004, 185).

Zde je patrná podobnost *súverie* s *babonou*, neboť obě v sobě zahrnují víru v nadpřirozené bytosti. Pověra je definována následovně: „*pod poverami rozumieme užšie vymedzenú vieru v účinnosť určitých javov, predmetov alebo úkonov, ktorých prítomnosť, resp. Neprítomnosť rozhodujú o šťastí alebo nešťastí jednotlivca*“ (Kováč 2004, 185). Mezi takovéto pověry patří černá kočka přebíhající přes cestu, rozbité zrcadlo věštící sedm let neštěstí nebo nošení různých amuletů a talismanů, jež mají ochránit jejich majitele. Zajímavou reflexi publikace *Zlatý baran* tvoří článek *Problémy s poverami (alebo podakovanie recenzentom)*, kde se Kováč dále zamýšlí nad stanovenými pojmy a dodává, že je třeba dalších odborných diskusí, které by pomohly vytvořit jasnou a jednotnou typologii pověr (Kováč 2005, 146–152).

Na tomto místě je třeba shrnout dosavadní stav bádání. České slovo *pověra*, jehož etymologický vývoj se ustanovil na základě rozporu s dobovým křesťanským smýšlením, nekoresponduje

je s definicí Petráňové, která *pověru* chápe jako vzájemné působení logicky nevysvětlených jevů, do kterých řadí různé lidové věštící i pověrečné praktiky. Česká etnologická definice pověry se ale obsahově shoduje s ekvivalentem pověry tak, jak ji ustanovil Kováč. Německý etymologický vývoj lexému *Aberglaube* se jako jediný obsahově shoduje s následující etnologickou definicí. V obou případech se jedná o odbočení z pravé křesťanské víry. Pojmem *Aberglaube* se rozumí scestná víra v magii a věštění. Ve slovenském etymologickém vývoji vznikly dva lexémy, *povera* a *babona*. *Povera* má náboženský podtext, zatímco *babona* se charakterizuje jako víra na strašidla. Etnologické definice rozdělují také dva lexémy, a to *poverový výrok* a *poveru*. Nedá se jasně říci, zda se tyto lexémy shodují, nebo neshodují s etymologickým vývojem slova. *Poverový výrok* je definován jako předkřesťanská víra (např. víra v demony). Oproti tomu *povera* je kulturně relativní a mohou se takto označit všechna náboženství, včetně nadpřirozených bytostí. Jak je patrné, nadpřirozené bytosti jsou zahrnuty v obou definicích, tudíž nelze ani k jedné z nich přiřadit pojem *babona*. Slovenská definice *pověry* se liší od české a německé, které se zabývají pouze vlastní kulturou a lidem, neboť se vztahuje na jiná náboženství než křesťanství. Polský jazyk má pro pověru, stejně jako slovenština, také dva lexémy. Jsou jimi *zabobon* a *przesąd*. V etymologickém slovníku je patrné, že lexém *przesąd* znamenající předsudek, v průběhu vývoje nahradil lexém *zabobon*, který znamená víru ve strašidla. Definice *przesądu* v sobě zahrnuje jak předkřesťanskou víru, tak odklon od pravého učení křesťanského, strašidla a lidové věštění. Důležitou roli v této definici hraje stupeň rozvoje dané společnosti. Jak Kwaśniewski uvádí, čím více je společnost vyspělejší, tím méně věří na *pověry*.

Z komparace etymologického vývoje lexémů i etnologických definic pěti zemí je patrné, že v jejich ustanovení hrála velkou roli dobová křesťanská víra. Zatímco německá *Aberglaube* se inspirovala latinou a představuje svým obsahem odklon od oficiální víry (z toho vznikl i český pojem *pověra*), slovenská *babona* stejně jako polský *zabobon* mají své kořeny v maďarštině a představují víru v nadpřirozené bytosti. Definice pak sjednocují veškeré tyto praktiky a víry pod jedním slovem, anebo se od sebe snaží oddělit předkřesťanské zvyky, odklon od dobové křesťanské víry a víru v nadpřirozené bytosti. Samotná *pověra* tak, jak ji mnozí respondenti

chápu dnes,³ zůstává stranou od etymologického vývoje a je problematické ji zařadit do stávajících etnologických definic, což některé snahy badatelů názorně ukazují. Východisko z tohoto bludného kruhu se snažil najít Milan Kováč, který *pověru* ustanovil jako samostatnou podkategorii *súverie*. Toto rozdělení je zatím pouze torzovité a stále se vypořádává s kritikou ostatních badatelů.

KYBERANTROPOLOGIE

Může se zdát, že skok od problematiky pojmu pověra k teorii o kyberkultuře je zcela náhodný, ale není tomu tak. Jak již bylo na začátku článku uvedeno, badatelka zkoumá pověry na internetu, konkrétně v různých diskusních fórech, a pro takový výzkum je důležité vymezit si teoretickou základnu. Fenomén kyberkultury se zrodil na přelomu 60. a 70. let 20. století jako sekundární produkt vývoje počítačů a interaktivních komunikačních technologií (Soukup 2010). Samotný vývoj kyberkultury proběhl ve čtyřech fázích. Není třeba zde jednotlivé fáze podrobně rozebírat, důležité pro další bádání je, že až ta poslední přinesla masové rozšíření osobních počítačů mezi majoritní obyvatelstvo. Již v roce 1991 se objevují osobní stránky, chat a diskusní skupiny. V recentní době je kyberprostor spjat s tzv. MySpace generací, která učinila z internetu diskusní fórum. s trochou nadsázky by se dalo říci, že definovat kyberkulturu je stejně obtížné jako definovat pověru. Dosud nebyla vytvořena žádná ucelená a jasná definice, která by byla uznávána odborníky zabývajícími se tímto tématem.

V této studii se badatelka vydá cestou kyberantropologie, jež je všeobecně uznávaným konceptem kyberkultury, nastíní její vznik a vývoj a použije její teoretickou základnu pro svůj vlastní výzkum. Kyberantropologii definuje Václav Soukup jako „*relativně novou oblast antropologických výzkumů, která se zabývá studiem člověka a proměn lidské interakce v kontextu moderních počítačových, informačních a komunikačních technologií*“ (Soukup 2010). Předmětem kyberantropologie je analýza a interpretace kulturně vytvářených sítí informací a sdílených významů (Miller – Slater 2000, Rheingold 1991, Schroeder 1996).

3 Například pověra o černé kočce přebíhající přes cestu, která nosí neštěstí. o tom, že nález čtyřlístku přinese nálezi štěstí. Pověra o tom, že dotknutí se kominíka přinese štěstí nebo že rozbité zrcadlo znamená sedm let neštěstí atd.

Prvním, kdo popsal kyberkulturu z antropologického hlediska a definoval ji, byl antropolog Arturo Escobar. Ve svém článku: *Vítejte v Kybérii: Poznámky k antropologii kyberkultury* zmínil fakt, že stále více lidí žije a utváří si svou osobnost prostřednictvím informačních technologií. A. Escobar si ve své publikaci vytyčil čtyři základní otázky, které by měly být zkoumány antropology v kyberprostoru, a přispěl svými publikacemi k tomu, že předmětem antropologických výzkumů se stala kyberkultura. Tu lze z antropologické perspektivy vymezit jako součást kulturní praxe a životního stylu spojeného s využíváním moderních technologií. Za dvě stěžejní publikace, které shrnuly počáteční antropologický výzkum kyberkultury, stanovily si a zodpověděly etické otázky výzkumu a udaly směr dalšímu bádání, se považují *Cyborgs@Cyberspace*, *An Ethnographer looks to the Future*, práce Davida Hakkena, která reprezentuje první ucelenou odbornou etnografickou publikaci, a *The Internet: An Ethnographic Approach* autorů Daniela Millera a Dona Slatera. Obě publikace vznikly na přelomu 20. a 21. století. Hakken ve své publikaci v souvislosti s moderními technologiemi připomíná, že vědecký přístup etnografa spočívá v nezúčastněném pozorování, přičemž badatel by neměl zasahovat do okolností podílejících se na ději, který zkoumá. Definuje vědecký přístup etnografa jako pohled z dálky. Etnograf tedy nekontroluje okolnosti a nepodílí se na ději. Hakken také zmiňuje problematiku etnocentrismu a důraz klade na komplexní pohled. Při výzkumu kyberprostoru tedy využívá holistickou metodu. Rozlišuje také emickou a etickou rovinu výzkumu. Hakken si dále uvědomoval, že je těžké legitimovat kyberprostor jako objekt antropologického studia, ale přesto viděl dosti důvodů k výzkumu. Jednu z výzkumných otázek: *Co je z kultury generováno a reprodukováno skrze kyberprostor?*, lze aplikovat ve výzkumu pověrečných komentářů v diskusních fórech. Druhá, již zmíněná kniha obsahuje popis etnografického výzkumu kultury ostrova Trinidad v karibské oblasti v online prostoru. z dalších důležitých otázek týkajících se kyberkultury tak, jak je stanovil antropolog Václav Soukup ve své knize *Antropologie, teorie člověka a kultury*, se tato práce bude dotýkat vztahu mezi internetovou komunikací, sociální strukturou a kulturní identitou. Antropologický koncept kyberkultury tak, jak jej pojmenoval sociolog Jakub Macek (Macek 2004), následuje bádání Escobara a Hakkena. Přestože se vědci dosud nesjednotili

v přístupech a konceptech zkoumání kyberkultury, je evidentní, že kyberkultura představuje relevantní oblast pro antropologický výzkum.

DEFINICE DISKUSNÍHO FÓRA

Pro objasnění zkoumaného prostředí zde místo popisu historie určité lokality, ve které je prováděn terénní výzkum, bude upřesněn pojem diskusního fóra, někdy označovaného jako diskusní nástěnka nebo online fórum. James Simpson ve své publikaci vymezil komunikaci na internetu spadající do skupiny počítačem zprostředkované komunikace (CMC), zastřešující jakoukoliv komunikaci využívající informační technologie. Tuto skupinu dále rozděluje na synchronní komunikaci (uskutečňující se v reálném čase) a asynchronní (obsahující časovou prodlevu). Diskusní fóra jsou dle jeho konceptu vymezena asynchronní formou komunikace, ale některá mají zároveň znaky chatu. Tento fenomén obecně definuje například Fred Imfeld: „*Diskusní fóra jsou místem na internetu, na kterém mohou lidé posílat a číst zprávy*“ (Imfeld 2004). Dále lze použít online internetový slovník:

„Diskusní fórum je součástí softwaru, které může být připojeno k webové stránce, aby umožnilo návštěvníkům registraci, vytvoření osobních dat a diskusi s ostatními návštěvníky. Tyto diskuse mají jednu nebo více stran, na kterých první aktér vloží zprávu a ostatní aktéři tuto zprávu komentují“ (Eflaunt 2013).

Na těchto fórech jsou zprávy veřejné a čitelné pro všechny uživatele. Komentáře a příspěvky si tedy může přečíst také neparticipující veřejnost. Struktura diskuse je tvořena diskusními příspěvky (*thread*) a reakcemi. Právě ony příspěvky a reakce jsou podrobeny formální analýze textu, což bude názorně ukázáno v další části článku. Na tomto místě ještě pár slov o etice výzkumu aktérů diskusních fór. Anonymizace respondenta je jeden z rysů, se kterým se výzkumník musí ve svém výzkumu vypořádat. V diskusních fórech se často nesetkáme s popisem agenda – autora textu. Není v nich často uvedeno jméno, věk, povolání nebo koníčky. u jednotlivých konkrétních autorů lze tyto informace dohledat pečlivým čtením textu, ve kterém se tyto informace mohou objevit, ale to není cílem tohoto výzkumu. I přesto, že autoři textů zůstávají v anonymitě, lze spolehlivě určit jejich příslušnost k dané národnosti. Určujícím prvkem je v této práci webová adresa diskusního fóra. Anonymita autora textu také může vést k různ

ným komunikačním situacím a jejich výkladem. Vystávají zde otázky, zdali a nakolik sami respondenti považují své výpovědi za pověry a jak si vykládají výpovědi dalších respondentů participujících v diskusi. Role autora textu sdělených pověr v diskusních fórech je dvojnásobná. Anonymizovaný autor v interaktivním prostoru může svobodně vyslovit svůj názor, aniž by tím nějak ohrozil své postavení ve společnosti, ale zároveň na sebe přebírá roli účastníka fóra, který je podřízen zákonům a hranicím dané diskuse a jejímu správci. Pro tento výzkum je důležitá samotná přítomnost autora textu a jeho komunikace v daném diskusním fóru naznačující, že fenoménu pověr, i když okrajově nebo s rezervou, věnuje určitou pozornost, a tímto již vytváří prostředníka pro přenesení dané informace.

Je zde vnímán určitý posun od ústně tradovaných pověr. V minulosti se pověry předávaly především orálním způsobem – folklorní tradicí. k tomu, aby tato tradice byla zajištěna, bylo třeba nějaké starší ženy, matky nebo sestry z blízkého okolí rodičky, tedy z vesnice nebo města. Postupem času, s nárůstem individualizace a ztráty kolektivní paměti, úlohu onoho zprostředkovatele začala částečně nahrazovat média, jako jsou například časopisy pro ženy.

FAKTA O VÝZKUMU

Samotný výzkum probíhal od října 2012 do května 2013. Výzkumu byly podrobeny diskusní místnosti 28 různých fór z pěti zemí – České republiky, Slovenska, Polska, Německa a Rakouska. Adresy zkoumaných fór u jednotlivých zemí zobrazuje tabulka.

Pole výzkumu tvořilo internetové médium, k němuž se přistupovalo z hlediska kyberantropologie. Samotnou metodou uplatněnou při zpracování komentářů fór byla formální analýza textu. Autorka si je vědoma, že v jednom článku nelze publikovat výsledky celé diplomové práce, a proto vybrala jednu zkoumanou kategorii pověr. Jedná se o pověru zakazující koupi kočárku před narozením dítěte.

POVĚRA ZAKAZUJÍCÍ KOUPI KOČÁRKU PŘED NAROZENÍM DÍTĚTE

Tato pověra je hojně rozšířena ve všech pěti zkoumaných zemích a má jen málo variant, většinou souvisejících s následkem, pokud se pověra nedodrží. Lze ji tedy popsat také jako pověřený zákaz. Její nejjednodušší znění říká,

že by se kočárek neměl nacházet v tom samém domě, ve kterém bydlí rodička před jejím porodem. Následky plynoucí z nedodržení tohoto zákazu by mohly uškodit nenarozenému dítěti a vést až k jeho smrti. Respondentky, které věří této pověře nebo mají určité obavy, ji obcházejí tím způsobem, že si kočárek dopředu koupí, ale nechají jej odstavený v obchodě, u svých rodičů, na chatě nebo u známých.

První webovou stránkou, ze které je čerpáno, je české emimino.cz a její diskusní místnost *Pověra – kočárek doma*. Vybraná aktérka sděluje, že danou pověru zná od své babičky. Varianty následků po porušení zákazu jsou ty, že kočárek v domě přinese smůlu, dítě se nenarodí nebo zemře. Pověra v podání aktérky Verunky odpovídá první uvedené variantě.

„Ahoj, já teda nevím, jak pověra vznikla, ale moje babička mi vždycky říkala, že kočárek doma přináší smůlu, nebo neštěstí. Prý se miminko nenarodí, nebo zemře. Kočárek jsem doma taky neměla já mám kočárek u našich i teď. Koupený být může, ale neměl by být doma“ (Verunka/Šárka, 2007).

V té samé diskusní místnosti sděluje pověru aktérka Dagmar. Uvádí, že kočárek z pověřených důvodů neměla v domě před porodem:

„Já jsem na pověry věřila celé těhu, takže žádný kočár, nic...pořád jsem se bála, ale naštěstí vše dopadlo dobře. Ani při příštím mimi si kočár domů nedám!“ (Dagmar10, 2007).

Na následující webové stránce modrykonik.cz se v diskusní místnosti *Kam s kočárkem před porodem* rozeběhla debata také o zkoumané pověře. Jako první ji uvádí zakladatelka dané diskusní místnosti, která uvádí základní variantu, a sice tu, že by kočárek neměl být v domě před narozením dítěte:

„[...] kočárek a teď přemýšlím, kam s ním. Obecně pověřivá nejsem, ale přeci jen, říká se, že kočárek nemá být doma před porodem. jak to řešíte? děkuji za odpovědi a inspirace“ (Sariky, 2012).

Na německé webové stránce netmoms.de se nachází místnost *Věříte na to, že přináší neštěstí koupit kočárek před porodem?* Jeho zakladatelka sdílí komentář o telefonátu se svojí kamarádkou, která ji danou pověru sdělila. Jedná se o variantu, v jejímž případě kočárek přináší těhotné ženě neštěstí.

Tabulka 1. Navštívená fóra z pěti zemí (Nádaská 2013, 25-26)

Česká republika	http://www.mamimino.cz , http://www.emimino.cz , http://www.modrykonik.cz , http://www.rodina.cz , http://zena-in.cz
Německo	http://www.urbia.de , http://gofeminin.de , http://hipp.de , http://mamacommunity.de , http://chefkoch.de , http://cosmiq.de , http://www.netmoms.de
Rakousko	http://www.sagen.at , http://www.parents.at , http://babyforum.at , http://community.netdoktor.at , http://archiv.rabeneltern.biz
Polsko	http://www.babyboom.pl , http://pogromcymitowmedycznych.pl , http://kobieta.pl , http://forum.gazeta.pl , http://f.kafeteria.pl , http://rodziceradza.pl , http://mamacafe.babyonline.pl , http://mjakmama24dlarodzinki.pl
Slovensko	http://www.modrykonik.sk , http://najmama.aktuality.sk , http://forum.rodinka.sk , http://nanicmama.sme.sk

„Volala jsem se svojí kamarádkou a byla jsem šťastná, že včera došel můj kočárek. A stojí v pokoji pro mého syna! Myslela si o tom, nedáš ho ke svojí matce nebo někam jinam dokud dítě nebude tady, přináší to neštěstí?!?!?! Teď si nejsem jistá, jestli si mám dělat starosti =(?!?! [..]“ (Mamalove3010, 2012).

Další německá webová stránka gofeminin.de obsahuje diskusi s názvem Pověra, nebo na tom něco je, která byla založena kvůli dotazu aktérky, zdali si má koupit kočárek a vybavičku pro dítě ještě před porodem. Váhá, protože zná pověru o kočárku, a neví, zdali jí má, nebo nemá věřit.

„Chci si tenhle týden koupit kočárek + maxi cosi a tak prostě všechno, a musela jsem poslouchat, že přináší neštěstí ho kupovat před narozením dítěte.[..]“ (bahar00, 2010).

Na třetí vybrané německé stránce urbia.de se také nachází diskusní místnost související se zkoumanou pověrou. Jedná se o místnost s názvem *Pověra: kočárek před porodem nemá být v domě???*. Citovaná aktérka se dotazuje, zdali ostatní uživatelky tuto pověru také znají a jaký na ni mají názor.

„Řeknu vám, jsem nedávno slyšela, že by se neměl kočárek dávat do vlastního domu, dokud se dítě nenarodí. Raději ho nechat u prarodičů nebo tak. Znáte to taky? Je to nesmysl, nebo ?????“ (Isa, 2009).

Rakouská diskusní místnost *Kdy si vyzvednout kočárek?* na webové stránce parents.at obsahuje taktéž pověrečné výpovědi související s kočárkem. Pro tuto práci byl vybrán příspěvek uživatelky Fiore:

„Moje rodina mi taktéž pořád tvrdí ty babské rady ohledně pořizování dětských věcí před porodem, že to může ublížit dítěti. Přesto mám téměř všechno vybavení doma. Jediné, co mi chybí, je kočárek, ten jsme ještě nepořídili, asi z té pověřivosti“ (Fiore77, 2004).

První polská webová stránka, forum.gazeta.pl, ve které je prováděn sondážní výzkum zkoumané pověry, obsahuje diskusní místnost s příhodným názvem *Dětské kočárky*. Aktérka, která založila tuto místnost, se chce poradit s ostatními uživatelkami ohledně pověry, kterou jí, jak uvádí, sdělily její babičky a matky. Jedná se o zákaz mít doma kočárek před porodem, přičemž jeho porušení přinese neštěstí. Jde tedy o variantu zákazu s následkem neštěstí. Aktérka se snaží racionálně tuto pověru vysvětlit, ale nedochází k žádným závěrům.

„Slyšely jste o tom, že by se neměl nedej Bože kupovat kočárek před porodem, protože to přinese neštěstí. Moje babičky i mámy mi takové hlouposti dávají do hlavy. Já ale nevidím souvislost mezi průběhem těhotenství a koupením kočárku“ (ivy_poison, 2010).

Na komentář této aktérky reagují další se svými názory. Většinou uvádí, že pověrečnému zakazu nevěří. Avšak najdou se také ty, které jej dodržují, těch je ve zkoumané diskusní místnosti ale menšina. Pár reakcí zaznamenává další pověru s kočárkem spojenou, a to tu, že když už je dítě porozeno, měla by se dát na kočárek červená mašle. Tato mašle má chránit dítě. Jedná se tedy o druh pověr, které působí preventivně a mají odvrátit neštěstí. Svůj názor na daný pověrečný zákaz vysvětluje z recentního hlediska uživatelka Aga v diskusní místnosti *Polstýlka 3 měsíce před porodem* – pověry na webové

stránce f.kafeteria.pl. V její výpovědi není přímo uvedeno znění pověry, ale je záhodno jej zmínit, protože názor na danou problematiku sdílí mnoho respondentek ze všech zkoumaných zemí. V samotném textu se jedná o pověrečný počín, kdy se kočárek nebo jiná různá výbava nechává odstavený v obchodě až do narození dítěte. Následně aktérka vysvětluje, proč je z recentního hlediska nevhodné jej mít v domě dříve než po porodu. Na některých diskusních fórech se nachází téměř výhradně výpovědi respondentek, které o dítě přišly, ať už těsně před porodem, nebo při něm. Následuje komentář uživatelky Agy:

„My jsme zamluvili jak postýlku, tak kočárek v obchodě – doba dodání byla dlouhá (ok. 3 měsíce), už 4 měsíce před plánovaným porodem jsme vybrali, co je třeba, ale vzali jsme to z obchodu až na poslední chvíli. Přesvědčení, že nakupování věcí pro miminko nemá vliv na další průběh těhotenství a porodu... Ale stávají se různé věci... Myslím, že většina těhotných nekupuje příliš brzy větší výbavu, aby to jednoduše nezakřikly. Kolikrát miminka umírají v břiše matky nebo se udusí při porodu – jistě, že obecně, to není mnoho případů, ale v šumu jich je dost. Jak se po takovém dramatu vrátit domů, kde vše čeká na dítě, které není? a co udělat s tou nešťastnou postýlkou nebo kočárkem?“ (Aga1979, 2009).

Třetí polská webová stránka kobieta.wp.pl v sobě obsahuje článek na téma Pověry v těhotenství, pod kterým je možno diskutovat. Pověrečný zákaz týkající se kočárku několik respondentek uvádí. Byla vybrána výpověď aktérky Neny, která zná variantu této pověry s následkem smrti nebo onemocnění dítěte.

„Slyšel někdo o pověře s kočárkem? Je taková pověra, velmi podobná té s koupením postýlky před narozením spojená s kočárkem, a konkrétně, že kočárek by se také neměl kupovat před narozením děcka, protože se může narodit mrtvé nebo nemocné [...]“ (Nena, 2007).

Následující slovenská webová stránka nanicmama.sme.sk obsahuje diskusní místnost *Verite na povery?* v úvodním komentáři popisuje aktérka Zanolienka svůj příběh s kočárkem, který jí koupil její švagr. Ona má ovšem ohledně tohoto daru pochyby, protože zná pověřivý zákaz o kupování kočárku před narozením dítěte. Jedná se o variantu, která má přinést neštěstí.

Aktérka se na darovaný kočárek bojí jenom podívat a neví si rady:

„caute baby, vcera som dostala ako darcek kocik pre svoje nenarodene babo. daroval mi ho svagor (zlaty clovek) z velkou laskou a radostou. lenze nie ze by som bola poverciva, ale hovori sa, ze to prinasa nestastie mat doma kocik este pred narodenim dietata. poskladal ho priatel, par veci mu zvyсило, ktore nikde nepasuju. je zaparkovany vizbe a ja sa bojim nanho len pozriet. prehanam to? zajtra ideme na ultrazvuk, dufam, ze vesetko dobre dopadne“ (Zanolienka, 2008).

Všechny reagující respondentky působení této pověry popřely a doporučily kupovat si kočárek a výbavu pro dítě včasné, ještě před jeho porodem. Druhé slovenské fórum s názvem *Prosím o Váš názor* nacházející se na webové stránce najmama.aktuality.sk také obsahuje několik příspěvků na téma pověrečného zákazu kupovat kočárek před porodem. První respondentka zná rovněž variantu tohoto zákazu, který si nese za následek neštěstí přivolané jeho porušením. Aktérka konstatuje, že svůj vytoužený kočárek hledá již dlouho a konečně jej našla, přesto s jeho koupí váhá, protože se obává právě zkoumané pověry. Konkrétně uvádí:

„[...] Tak chcem vediet váš názor, či súhlasíte s tou poverou, že kočíky sa nemajú kupovat pred porodom ale az po. že to prináša smolu. Trošku sa aj bojím, či nebudem smoliar a niečo sa nestane keď si ho už kúpim... hladám ho už veľmi dlho a nikde nebol, tak sa bojím že ho už znova potom nebudem [...]“ (twistybaby, 2009).

Po následných komentářích, které citované aktérce koupí kočárku doporučují a radí, aby pověru o kočárku nebrala vážně, se rozhoduje si ho koupit. Poté ale zmíní, že ho hned raději dá ke tchýni, aby nebyl pod stejnou střechou jako ona a nemusela se na něj z pověřivých důvodů dívat. Poslední komentář z diskusních fór, který tento článek cituje, se nachází ve fóru s názvem *Svokra a švagriná mi ničia život a manželstvo* téže webové stránky jako u předchozího příspěvku. Svůj životní příběh v této diskusi shrnuje aktérka mandarinkaPN. Popisuje svůj život v období těhotenství, který jí komplikují manželova tchýně a švagrová. Tchýně aktérce sdělila pověrečný zákaz o kočárku, po jehož nedodržení se dítě narodí nemocné:

„[...] Ešte sa stará, aký máme príjem, čo

sme kedy kúpili, za koľko... keď sme kupili kočík, že to sme nemali, tak skoro lebo malý sa narodí zato chorý a podobne, preklínam ju [...]“ (mandarinkaPN, 2013).

ZÁVĚR

Z obsahů příspěvků diskusí je patrné, že pověrečný zákaz kupovat kočárek před narozením dítěte se udržuje ve všech pěti zkoumaných zemích. Pověra si je ve všech zmíněných státech velmi podobná a jemné rozdíly se vyskytují pouze v následcích při jejím nedodržení. Jedná se o projevení neštěstí, narození nemocného nebo mrtvého dítěte. Tento druh pověry svým obsahem odpovídá české etnologické definici a dále pak slovenskému rozdělení od Milana Kováče, kde koresponduje s jeho vytyčením pověry. Křesťanská tradice v tomto případě nehraje roli, dominuje víra ve vzájemné působení nadpřirozených jevů.

POUŽITÁ LITERATURA

- Bañkowski, Andrzej. 2000. *Etymologiczny słownik języka polskiego L-P*. Warszawa: PWN SA.
- Bell, David. 2001. *An introduction to Cyberculture*. New York: Routledge.
- Davis-Floyd, and Robbie-Sargent F. Carolyn. 1997. *Childbirth and Authoritative Knowledge*. Berkeley: Uni. Of California Press.
- Grimm, Jakob, and Grimm, Wilhelm. 1854 – 1961. *Deutsches Wörterbuch*. Göttingen. Accessed 2011. http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB&mode=Vernetzung&lemid=GA00348#XGA00348.
- Escobar, Arturo. 1994. „Welcome to Cyberia. Notes on the Anthropology of Cyberculture.“ *Current Anthropology*, 35 (3): 211–229. doi: 3204/94/3503.
- Gélis, Jacques. 1996. *History of Childbirth. Fertility, Pregnancy and Birth in Early Modern Europe*. United Kingdom: Polity Press.
- Hakken, David. 1999. *Cyborgs @Cyberspace, An Ethnographer looks to the Future*. New York: Routledge.
- Hloušek, Jiří. 2010. *Diskuzní fóra jako virtuální veřejná sféra? Vliv moderace na formu a obsah diskuzních příspěvků zpravodajského serveru Aktuálně.cz*. Master's Thesis, Brno: Masarykova univerzita.
- Hoffmann-Krayer, Eduard and Bächtold-Stäubli, Hanns. 1927. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens I.*, Berlin: Walter de Gruyter.
- Chorváthová, Lubica. 1995. „Poverový výrok, povery.“ In: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Edited by Botik Ján, Slavkovský Peter, Bratislava: Veda.
- Imfeld, Fred. 2004. „Discussion Board.“ In: *Encyclopedia of Public Relations*. SAGE Publications. 1 May. 2010. Dostupné z: http://www.sage-ereference.com/publicrelations/Article_n124.html, cit. 25. 02. 2013.
- Jordan Brigitte, and Davis Floyd, Robbie. 1993. *Birth in Four Cultures: a Crosscultural Investigation of Childbirth in Yucatan, Holland, Sweden, and the United States*. Illinois: Waveland Press.
- Kováč, Milan. 2004. *Zlatý baran. Príbehy ľudovej viery a mágie spod hory Radzim*. Brdárka: o. z. RADZIM.
- Kováč, Milan. 2005. „Problémy s povĕrami (alebo podakovanie recenzentom).“ *Etnologické rozpravy*, 1, 2005: 146–152.
- Kwaśniewski, Krzysztof. 1987. „Przesąd.“ In: *Słownik etnologiczny: terminy ogólne*, edited by Ednarski, Jacek., Staszczak, Zofia. Warszawa: Poznań: Państw. Wydaw. Naukowe.
- Macek, Jakub. 2004. *Raná cyberkultura*. Master's Thesis, Brno: Masarykova univerzita.
- Magyar néprajzi lexikon*. Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1450.html>, cit. 27. 03. 2013.
- Miller, Daniel, a Slater, Don: *The Internet. An Ethnographic Approach*. New York: Berg Oxford.
- Nádaská, Klára. 2013. *Zmapování a komparace pověr souvisejících s početím, těhotenstvím a šestinedělím ve vybraných diskuzních fórech. Případová studie materiálu z pěti zemí*. Master's Thesis, Brno: Masarykova univerzita.
- Petráňová, Lída. 2007. „Pověra.“ In: *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, edited by Brouček, Stanislav, and Jeřábek, Richard, 791. Praha: Mladá Fronta.
- Slovník.sk. 2014. *Slovník slovenského jazyka*. Accessed 2014. <http://slovník.azet.sk/pravopis/kratky-slovník/?q=babona>.
- Słownik etymologiczny*. Dostupné z: <http://www.etymologia.org/wiki/S%C5%82ownik+etymologiczny/zabobon>, cit. 28. 03. 2013.
- Smatana, Miroslav. *Zo studnice rodnej reči. Ktože to tu straší, čože to tu máta?* Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2004/3/ks2004-3.html>, s. 160–161, cit. 27. 03. 2013.
- Soukup, Václav. 2011. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.
- Soukup, Václav. 2010. „Kyberantropologie a cyberkultura.“ *Anthropologia Integra*, 1, 2010, 2: 15–22.